

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihsel Perspektifte Çine*

Uğur AVCI¹

Araştırma Makalesi

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 15.05.2024

Kabul Tarihi: 25.06.2024

Research Article

Article History

Date of Application: 15.05.2024

Acceptance Date: 25.06.2024

Özet

Aydın ve Menteşe gibi iki büyük sancağın sınır bölgesinde yer alan Çine, Menteşe Sancağı'nın Büyük Menderes'e açılan bir kapısı niteliğindedir. Osmanlı Dönemi'nde küçük bir taşra şehri olan Çine, 20. yüzyıla kadar gelişim göstermiştir. Şehirde bulunan tekke ve zaviyeler ile bölgenin önemli bir eğitim yuvası haline gelmiş; Balkan Savaşları sonrasında Anadolu'ya göçen halka kucak açmış, muhacirler için yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Milli Mücadele Dönemi'nde ise Yunanlar karşısında İtalyan işgal bölgesinde kalmıştır. İtalyanların bölgede uyguladığı ılımlı politikadan dolayı Türk askerleri ve bölge halkı için "sığınılacak bir liman" özelliği taşımıştır. Böylelikle bu çalışmada, küçük bir Osmanlı şehriden, Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin ilk tohumlarının atıldığı önemli bir şehir konumuna yükselen Çine'nin yaşadığı değişim ve dönüşüme odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Çine Kazası, Milli Mücadele, Kuva-yı Milliye

Çine in Historical Perspective from Ottoman to Republic

Abstract

Çine, situated at the boundary between two major sanjaks, Menteşe and Aydın, serves as the entrance to Büyük Menderes and is a gate of Menteşe Sanjak. The development of Çine, a minor provincial city that existed during the Ottoman Period, continued into the 20th century. As a result of the lodges and zawiya situated within the city, it has emerged as a significant hub for education in the region. Post-Balkan Wars migration to Anatolia was met with the establishment of new settlements to accommodate the immigrants. It remained in the Italian occupation zone throughout the War of Independence, not the Greeks. As a consequence of the Italians' moderate approach to regional affairs, the area became a sanctuary for Turkish troops and local inhabitants. Therefore, the present study centers on the evolution and revolution that Çine underwent. From a minor Ottoman city, it ascended to become a significant center, where the initial seeds of the Kuva-yı Milliye (National Forces) were deposited in Western Anatolia.

Keywords: Ottoman Empire, Çine District, War of Independence National Forces.

* Bu çalışma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında tamamlanan "XIX. Yüzyılda Çine Kazası'nın Demografik Yapısı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Dr., uguravc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6945-134X.

1. Giriş

İnsanların yaşamını ve geçimini sürdürmek amacıyla, bitkisel ve hayvansal besin üretimi için ekim, dikim, bakım, toplama başta olmak üzere gerçekleştirdiği tüm faaliyetler, *tarım* veya *tarımsal faaliyet* olarak ifade edilmektedir (Suvla, 1942). Tarımı yalnızca doğal kaynaklar ve işgücü desteğiyle ortaya konulan bitkisel üretim olarak tanımlamak eksik olacaktır. Daha geniş ifadeyle tarım; tohum, toprak, gübre, su, güneş gibi yardımcı girdiler desteğiyle üretilen bitkisel ve hayvansal besin üretimi olarak tanımlanabilir (Aksöz, 1972; Açıl, 1980). Bu çerçevede tarımsal çalışmalar sadece tarımsal üretimle sınırlı olmayıp; hayvancılık, ormancılık, seracılık başta olmak üzere çok sayıda sektörü içinde barındırmaktadır (Sarç, 1983).

Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi, en küçük birimden en büyük birime doğru, köy (karye), nahiye, kaza, sancak (liva) ve eyalet şeklinde teşkilatlanmıştır. Köylerle birlikte nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle de eyaletler oluşmuştur (Halaçoğlu, 2014: 85). Bu yapılanma içerisindeki küçük birimlerden birisi olan Çine, coğrafi olarak Muğla ve Aydın gibi iki büyük sancağın sınır bölgesinde yer alıyordu. İki sancak arasında bir geçiş güzergâhı olan Çine, ayrıca Muğla'nın Büyük Menderes'a açılan bir kapısı olma özelliğine sahiptir. Sancakların kesişim noktası olarak adlandırabileceğimiz Çine, iki sancak arasında idarî bakımdan çok sık yer değiştirmiştir.

1426'da II. Murad döneminde Cüneyd Bey ve ailesinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte Aydınoğlu Beyliğine kesin olarak son verilmişti.² Böylelikle İzmir ve Aydın toprakları Osmanlı hâkimiyetine girmiş, Menteşe ve Hamid topraklarında ise yeniden merkezi idare kurulmuş (Emecen, 2003: 50) ve oluşturulan Aydın Sancağı beyliğine ise Halil Yahşi Bey atanmıştır (Akın, 1968: 84). Saruhan, Aydın ve Menteşe gibi Batı Anadolu beylikleri Yıldırım Bayezid tarafından zapt edilmişse de fetih süreci II. Murad zamanında tamamlanmış,³ idarî yapılarında da hiçbir değişiklik yapılmamıştı. 1430'larda Anadolu'da 16 sancak, II. Bayezid zamanında ise 17 sancak bulunuyordu. Menteşe ve Aydın da bu sancaklardan ikisiydi (Emecen, 2003: 95; Akbulut, 2008: 123-129).

II. Murad, II. Mehmed'e tahtı bırakarak (1443) Manisa'ya dinlenmeye çekildiği zaman Aydın, Saruhan ve Menteşe sancaklarını kendisine senelik ödenek olarak kalmasını şart koşmuştu (Akın, 1968: 84). Buradan da anlaşılıyor ki, bu beylikler tamamıyla Osmanlı'ya bağlanmıştı (Witteck, 1986: 103-104).

II. Murad'ın vefatının ardından Karamanoğlu İbrahim Bey, Aydın, Germiyan ve Menteşe eyaletlerine elçiler göndererek beyliklerin halefleri oldukları iddiasında bulunmuş ve onları isyana teşvik etmişti. Fakat II. Mehmed'in bizzat Karaman üzerine sefere çıkmasıyla bu isyan teşebbüsten öteye gidememişti. Edirne'ye geri dönen II. Mehmed, İshak Paşa'yı Anadolu'da bırakmış, Menteşe bölgesini kontrol altında tutmuştu. Daha sonra bu bölgede, merkezi Muğla olan Menteşe adıyla bir sancak oluşturulmuştu (Witteck, 1986: 104-105).

II. Mehmed zamanında Gelibolu Sancakbeyi olarak gözden düşen Yunus Bey, Menteşe Sancağı'na vali olarak atanmıştı. 1478-1479 tarihleri arasında şehzade Cem ve II. Bayezid zamanında, 1490 tarihinde ise Şahinşah sancakbeyliği yapmıştır (Witteck, 1986: 105-106).

² Cüneyd Bey ve Aydınoğulları Beyliği'nin yıkılmasının ardından soyun durumu için bkz: (Haykıran, 2019a: 89-102).

³ Zekai Eroğlu, Menteşe Beyliğinin II. Murad zamanında değil de Fetret Devri'nin sonlarında, Çelebi Mehmed'in kardeşi İsa Çelebi'yi yenilgiye uğrattıktan sonra, onu destekleyen beyleri de ortadan kaldırdığını ve bu beyler arasında Menteşe Beyinin de olduğunu belirtmektedir (Eroğlu, 2011: 127).

Bu ortamda Aydın ve Menteşe gibi iki büyük beyliğin arasında bir sınır bölgesi konumunda olan Çine Kazası'nın gelişim sürecine odaklanılacaktır. Batı Anadolu'da küçük bir yerleşim birimiyken 19. yüzyılda yaşadığı değişim ve gelişim, ardından Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, özellikle Milli Mücadele'de oynadığı kritik rol, küçük bir Osmanlı şehrinin nasıl önemli bir konuma geldiği süreci üzerinde durulacaktır.

2. Osmanlı Dönemi Çine Kazası

Çine Kazası bulunduğu coğrafi konumdan dolayı, tarihsel süreç içerisinde pek çok kez sancakların idarî teşkilatları içerisinde geçiş yapmıştı.⁴ 15 ve 16. yüzyıl tahrirleri incelendiğinde bölgede oldukça geniş bir idarî alana sahip olan Aydın Sancağı⁵ sınırları dışında kalmış, güneyde, Menteşe Sancağı sınırlarına dâhil edilmişti.⁶ Fakat Kanuni'nin Rodos Seferi için Kütahya ve Aydın üzerinden Marmaris'e (Uzunçarşılı, 1999: 314) ulaşmak isteyen Osmanlı kara ordusunun Aydın İli'nde bulunan Çine Ovası'nda çadır kurduğu bilgisi (Gökbel-Şölen, 1936: 105; Ertaş-Kılıçaslan, 2017: 12, 33) Çine Kazası'nın o tarihlerde Aydın Sancağı'na bağlanmış olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

16. yüzyılın ortaları ve 17. yüzyılın başlarında hemen hemen bütün Anadolu'da büyük bir mahallî ayaklanma ortaya çıkmıştır. Anadolu genelinde bu ayaklanmanın başını çeken Kalenderoğlu ve Karayazıcı gibi reislerin etkileri Batı Anadolu'da da karşılık bulmuştur. Aydın ve Menteşe sancaklarının kargaşa ortamı içerisinde, 1608 tarihinde Aydın Muhassılı Zor Mehmed Paşa'nın kâhyası Yusuf Paşa Celâliilere karışmış ve Cennetoğlu İsyanı'nın baş göstermesi sancaktaki kargaşa ortamını daha da ilerletmiştir (Gökbel-Şölen, 1936: 105).⁷

Bu isyan süresince pek çok sadrazam değişmişti. Kuyucu Murad Paşa'nın sadrazamlığı sırasında isyanı önlemek için hazırlıklar başlamış ve "Osmanlı tavşanı araba ile avlar" deyiminde olduğu gibi isyancıların 100 bininden fazlasını öldürülmüş ve isyana liderlik yapan Kalenderoğlu, Muslu Çavuş ve Aydınli Yusuf Paşa'nın kelleleri alınmıştır. İsyanın bastırılması sonucu bütün Anadolu'da huzur ortamı oluşsa da Aydın Sancağı'nda zaman zaman mahallî ayaklanmalar da olmuştur (Gökbel-Şölen, 1936: 106).

16. yüzyılın ikinci yarısında, muhtemelen 1571-73 tarihlerinden itibaren, bazı kazalar yeni bir sancak oluşturacak şekilde Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sıgla adı verilen bu yeni sancağın idarî yapılanmasını, Aydın Sancağı'na bağlı İzmir, Ayasuluğ, Çeşme, Akçeşehir (Söke) kazaları ile Menteşe Sancağı'na bağlı Çine ve Balat kazaları oluşturmuştur (Emecen, 1991: 236; Baykara, 1988: 179-180). Ancak Çine Kazası, Sıgla Sancağı içerisinde, muhtemelen 10 sene gibi kısa bir süre kalmıştır. Çünkü 1517-1563 yılları arasındaki tahrir kayıtlarında Menteşe Sancağı'na bağlı, 1583 tarihli tahrirlerde ise Aydın Sancağı sınırları içerisinde bulunmaktaydı.⁸ Mete ise, Çine ve Balat kazalarının 1571 tarihinde Menteşe

⁴ Osmanlı idari yapısındaki değişiklikler için bkz: (Baykara, 1988).

⁵ 15. ve 16. yüzyıl tahrirlerine göre Aydın Sancağı Birgi, Tire, Güzelhisar, Sultanhisar, Arpaz, Bozdoğan, Kestel, Yenişehir, Ayasuluk, İzmir, Çeşme, Alaşehir ve Sart kazalarından oluşmaktadır (Emecen, 1991: 236).

⁶ Menteşe bölgesiyle ilgili ulaşılabilen en eski tahrir defteri II. Bayezid dönemine aittir. Bu deftere göre Menteşe Sancağı Pınaz, Çine, Milas, Peçin, Bozöyük, Muğla, Tavas ve Köyceğiz Kazalarından oluşmaktadır (Yiğit, 2009: 7). 1530 tarihinde ise Sancağa Balat, Mazon, Isravalos ve Megri kazaları da eklenerek idari bölgesi genişlemiştir (Akbulut, 2008: 12-13).

⁷ Bu isyanlar hakkında detaylı bilgi için bkz: (Uluçay, 1944: 31-36; Başaran-Sarıbey Haykıran-Özçelik, 2018: 55-108).

⁸ Eserde cemaat isimleriyle birlikte kökenlerinden yerleştikleri yerlere ve tutulan kaydın arşiv koduna kadar pek çok bilgi bulunmaktadır. Eserde Balyabalı Cemaati, Aydın Sancağı'na bağlı Çine Kazası'nda yerleştiği görülmekle birlikte Selim Şah Tiri Cemaati, Aydın Sancağı'na bağlı Çine

Sancağı'ndan ayrılıp Sığla Sancağı'na bağlandığını, ancak kısa bir süre sonra tekrar Menteşe Sancağı idaresi altına girdiğini belirtmiştir (Mete, 2004: 151). 1831 tarihinde Muğla Sancağı'na bağlı gözüken Çine Kazası,⁹ 1845 tarihinden sonra Aydın Sancağı sınırları arasında bulunmuştu (Pullukçuoğlu Yapucu, 2007: 41). Fakat bazı çalışmalar kazanın 1850 tarihinde Aydın Livası'na bağlandığı bilgisini aktarmıştır (Gökbel-Şölen, 1936: 111; Baykara, 1988: 237).

1867 tarihinde yapılan vilayet nizamnamesiyle¹⁰ bölgede köklü değişikliklere gidilmiş ve Aydın Eyaleti İzmir, Aydın, Denizli, Saruhan ve Menteşe olmak üzere beş sancağa ayrılmıştı. Yeni oluşturulan Aydın Sancağı içerisinde Aydın, Nazilli, Çine, Bozdoğan, Söke Kazaları ve bunlara bağlı 19 nahiye bulunuyordu (Emecen, 1991: 237). 1867 yılında yapılan değişiklikle Çine, Aydın merkez kazasına bağlı bir nahiye olmuş, 1882 yılında ise kaza statüsüne yükselmişti (Gökbel-Şölen, 1936: 111). Aydın Vilayet Salnâmelerini incelendiğinde 1878-1881 tarihleri arasında Çine'nin nahiye olarak gözüktüğü,¹¹ 1881 tarihinde ise kaza haline getirildiği ve kaymakam olarak da Hüsnü Bey'in atandığı görülmektedir. Kazada ilk belediye teşkilatının da bu tarihte oluşturulmuş ve başına Sadık Bey getirilmişti (Avcı, 2017: 44).

19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin kayıt tutma sistemi değişmiş ve 1831 yılında ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmişti. Bu sayımda Çine Kazası'nda üç Ermeni, 54 Reaya ve 3.951 Müslüman olmak üzere toplamda 4.008 erkek nüfus bulunuyordu (Karal, 1997: 208). Aynı tarihlerde tutulan bir başka nüfus defterinde Müslüman nüfusu 3.931'di. 1841 yılında kazada bulunan aşiretler de kayda geçse de nüfusta 3.615'e düşmüştü (Avcı, 2017: 68). Ancak 1844-45 yılında tutulan temettuat defterinde ise nüfus 4.445 olarak kayda geçmişti (Budak, 2018: 1).

1881-1893 yıllar arasında yapılan sayımların verileri incelendiğinde Çine'nin nüfusunda ciddi bir artış yaşanmış, 25.542'ye yükselmişti (Karpat, 2010: 261). Nüfustaki bu önemli artışın nedeni kadınların da birey yerine koyularak kayıt altına alınmış olmalarıydı.

93 Harbi'nin ardından Balkanlardan Anadolu'ya pek çok göç gerçekleşmişti. Bu göçlerden kalabalık bir kısmı Çine Nahiyesi'ne yerleştirilmiş ve Şevketiye adında bir mahalle

Nahiye'sinde yerleştiği bilgisi verilmektedir. Bu iki cemaatle ilgili belge tarihleri de aynı olmasına rağmen (Şubat 1583), Çine hem kaza hem de nahiye olarak gözükmektedir (Halaçoğlu, C. I, 2009: 238; Halaçoğlu, C. V, 2009: 2012).

⁹ Enver Ziya Karal, 1831 tarihli nüfus sayımında sancak ve kazalar listesinde Muğla'yı Menteşe Sancağı içerisinde merkez kaza olarak göstermiş, listenin devamında merkez kazası İzmir olan bir Muğla Sancağı görülmektedir (Karal, 1997: 14, 15). Eldeki bilgilere bakıldığında bu sancağın Sığla olma ihtimali yüksektir. Çünkü Sığla Sancağı'nın merkez kazası olan İzmir, 1867 tarihindeki düzenlemeden sonra sancağa adını vererek İzmir Sancağı halini almıştır (Gökbel-Şölen, 1936: 111). Nüfus defterleri incelendiğinde ise Çine Kazası "Kaza-i Çine Der-Liva-i Sığla" şeklinde kaydedilmişti (Avcı, 2017: 62).

¹⁰ Baykara, bu nizamnamenin 1864 tarihinde yapıldığını, fakat yeni düzenlemelerin daha çok 1867 tarihinde yapıldığı için bu şekilde anıldığını belirtmektedir. Ayrıca kanun maddelerinin gerçeklerden çok Avrupalı uzmanların etkilerini yansıttığını ileri süren Baykara, Maraş'ın Halep'e bağlanmasının bile bunu gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca, bu nizamnameyle birlikte ülke genelinde 13 vilayette düzenlemeler yapılmış ve eskiden Şam Vilayeti'nin bulunduğu bölge, Osmanlı idaresi altında hiçbir zaman geçmeyen "Suriye" adıyla yeni bir vilayet oluşturulmuştur (Baykara, 1988: 130). Vilayet Nizamnameleri hakkında detaylı bilgi için bkz: (Önen-Reyhan, 2011: 155-252).

¹¹ 1878 tarihinde nahiye müdürü olarak Cemil Efendi, 1879 tarihinde Mehmed Şevki Efendi, 1880 tarihinde ise nahiye kaymakamı olarak Hüsnü Efendi gözükmektedir (Avcı, 2017: 43, dp. 42).

kurulmuştur (Ressamoğlu, 1952: 70).¹² Bu göçmenlerin gelmesiyle nüfusu iyice artan Kıröba, Hamitabad¹³ ve Şevketiye adında iki mahalleye bölünmüş ve 1882 tarihinde kaza statüsüne yükseltilmiştir. Göçmenlerin II. Abdülhamid'in saltanatı zamanında yaşadığı için Kıröba'nın adı Hamitabad'a çevrilmiştir (Gökbel-Şölen, 1936: 262).

Çine Kazası'nda belediye teşkilatı kurulduktan bir yıl sonra, belediye meclisine Kostanti Efendi adında bir Gayrimüslimin aza olarak girdiğini görülmektedir. Rum olduğu anlaşılan aza, kaza genelinde az bir nüfusa sahip olan Gayrimüslim halkın sözcüsü olmuştur. Kaza hakkındaki salnâmelerdeki ilk nüfus bilgisini bir sonraki yıl, 1883 tarihli 252 Ermeni, 280 Rum ve 21.976 Müslüman olmak üzere kazanın toplam nüfusu 22.508 olarak verilmiştir (Avcı, 2017: 44, 76, 81).

19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Çine'nin nüfusu artış gösterse de büyük oranda stabil kalmıştı. 1884 yılında 25.209; 1890'da 25.542; 1893'te 30.333; 1894'te 30.266; 1897'de 30.109; 1898'de 29.729; 1899'da 29.730; 1902'de 31.555; 1905'te 30.145 kişiydi. 1908 yılında ise 36.804'e yükselmiştir (Avcı, 2017: 77, 78, 81, 82).

1884-1885 tarihlerinde Çine Kazası'na bağlı Hamidabad Karyesi'nde bir okul bulunuyordu. Zaman içerisinde okul ve öğrenci sayıları artmış, 1908-1909 tarihinde bir Rüştiye ve bir İbtidaiye Mektepleri olmak üzere toplamda 195 öğrencileri bulunmaktadır. Ayrıca Rüştiye'de bir, İbtidaiye'de dört olmak üzere beş öğretmen bulunuyordu. Bu öğretmenler arasında İbtidaiye Mektebi'nde bir tane muallime de vardı. Kazadaki ilk askeri tabur ise Nazilli Alayı'na bağlı, 1893-1894 tarihlerinde dört bölük halinde teşkilatlanmıştı (Avcı, 2017: 44-45).

Selanik ve Manastır tarafında rejime karşı hareketlenmelerin başladığını gören II. Abdülhamid, Anadolu redif taburlarının Selanik'e geçmesine izin vermiş ve Aydın, Çine, Nazilli, Karacasu ve Kuşadası redif taburlarını silahaltına çağırılmıştır. Redif taburları önce İzmir'e, oradan da Selanik'e sevk edilmiştir. Fakat bu askerlerden bir kısmı İzmir'den, bir kısmı da Selanik'ten geri dönmeye başlamışlardı. Çünkü Abdülhamid'in saltanatı son bulmuş ve Meşrutiyet ilan edilmiştir (Gökbel-Şölen, 1936: 123).

II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin ardından Bosna, Hersek ve Girit'in Osmanlı'dan ayrılması aleyhine büyük gösteriler yapan Çine halkı, Büyük Kabine'nin iktidara gelmesiyle birlikte (1910) matbuat özgürlüğünün verdiği bütün imkânları kullanarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı eleştiren yayınlar yapmışlardı. Yine Meşrutiyet'in getirdiği serbest ortam Çinelilerin daha çok çalışıp kazanmalarını ve iktisadî gelişimin gözle görülür bir şekilde artmasını sağlamıştır (Gökbel-Şölen, 1936: 263).

Kısa bir süre sonra Balkan Savaşı'nın patlak vermesinin ardından seferberlik ilan edilmiş, Aydın'dan bir tabur asker savaşa katılmak üzere İzmir'e doğru trenle yola çıkmıştı. Tren Aziziye-Selçuk İstasyonları arasında raydan çıkarak devrilmiş ve taburun önemli bir kısmı orada hayatını kaybetmişti (Gökbel-Şölen, 1936: 263).

Tasavvufî hayatın oldukça canlı olduğu anlaşılan Çine Kazası'nda pek çok tekke ve zaviyenin de bulunduğu görülmektedir. Bu açıdan bir dönemin önemli bir eğitim merkezi haline gelen Çine'de başlıcaları Baba Sultan, Ahmed Gazi, Ahi Bayramlı, Ahi İsmail, Hoca Durmuş, Kuş Baba, Hamza Bey, Halifet Baba, Ahi Yunus, Ahi Debbağ gibi tekke ve

¹² Pullukçuoğlu Yapucu'da bu tarihlerde Çine Kazası'na yapılan bir göçten bahseder ve 66 hanelik muhacir topluluğunun gelip Hamidiye adında bir mahalle oluşturduğunu belirtir (Pullukçuoğlu Yapucu, 2007: 247).

¹³ Hamitabad, Kıröba'nın eski adı olmaklar birlikte, Vilayet Salnâmeleri'nde daha çok Hamidabad şeklinde geçmektedir (Avcı, 2017: 44).

zaviyeler bulunmaktadır (Barkan, 2020: 238-229; Yiğit, 2009: 75; Haykıran, 2019b: 45-54; Avcı, 2017: 45).¹⁴

3. Milli Mücadele Dönemi Çine Kazası

I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Osmanlı Devleti, İstanbul Hükümeti ve padişahın tüm ağır koşullarına rağmen bir başarı gibi gördükleri Mondros Mütarekesi'ni 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamıştır. Hükümetin bu mütarekeyi olumlu gösterme çabalarına rağmen halk ve askerî sınıf antlaşmanın ağır koşullarından oldukça etkilenmiştir. Bu yüzden siyasal ve askerî alanlarda çalışmaya başlanmış ve Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmiştir. Mustafa Kemal, Anadolu'da yapılan bölgesel kurtuluş planlarını bir ulusal kurtuluş hareketine dönüştürmek için çalışmıştır. İşte bu çalışmalarında ve düşüncelerinde Batı Anadolu ve Aydın önemli bir yer tutmuştu (Başaran, 2012: 257).

İtalya, 19. yüzyılın sonlarına doğru, etkin bir güç olmanın ve zenginleşmenin tek yolunun sömürge politikasında olduğunu anlamıştır. İngiltere ve Fransa'nın Tunus, Mısır, Fas ve Cezayir'i işgal etmelerinin ardından İtalya'ya, coğrafi konum olarak yakın olan Trablusgarp kalmıştı. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan Trablusgarp, Avrupa desteğini arkasına alan İtalya tarafından işgal edilse de önemli bir direnişle karşılaşmış ve hedefini Adalara çevirmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşı'nın patlak vermesi Osmanlı Devleti'ni sarsıntıya uğratmıştı. Bu durumdan yararlanan İtalya, Osmanlı'yla 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Antlaşması'nı imzalayarak On İki Ada, Rodos ve Trablusgarp'a yerleşmiştir (Çelebi, 2013: 149).

Uşi Antlaşması'ndan sonra hedefini Güneybatı Anadolu'ya çeviren İtalya, bu bölgede Osmanlı'ya karşı izleyeceği politikayı Dış İşleri Bakanı Sangiuliano *bir an önce demiryolu hatları inşa etmek, çeşitli imtiyazlar almak ve bölgeyi gelecekteki İtalyan hâkimiyetine hazırlanması gerektiği* şeklinde açıklamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin paylaşılması durumunda İtalya da bölgede söz sahibi olmak istiyordu (Çelebi, 2013: 149).

İtalya'nın, Güneybatı Anadolu'ya yerleşmek için uyguladığı politika diğer devletlerden farklı olmuştur. İtalya'nın amacı bölgedeki yeraltı ve yerüstü kaynakları, tarımsal anlamdaki verimliliği, hayvancılığı ve madenleri kullanmak ve İtalyanlar için yeni bir iş kapısı açmak olduğu için halkla iyi geçinmiş, güç kullanmak yerine onların yararına faaliyetlerde bulunarak bölgeye eğitim ve sağlık hizmetleri getirmiş ve bir seyyar hastane dahi kurmuşlardır. Tüm bunları yaparken de savaş gemilerinin Akdeniz kıyısında kendilerini göstermesini sağlamış ve askerî gücünü de göstermeyi ihmal etmemiştir (Çelebi, 2013: 150).

Mondros Mütarekesi'nin ardından gerçekleşen Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu Yunanlara verilmiştir. Mütareke'nin yedinci maddesini de kullanan Yunanistan, Batı Anadolu'ya yönelik işgal sürecini meşrulaştırmak adına bölgede, özellikle Menderes Ovası ve çevresinde çeşitli karışıklıklar, isyanlar çıkartmaya ve desteklemeye başlamıştı. Çünkü Venizelos bu ovaya büyük önem vermekte ve 300 bin Yunan muhacirini yerleştirmek istemekteydi (Güneş, G., 2007: 208). Desteklenen isyanlardan bir tanesi de Aydın'a bağlı Söke Kazası'nın Akköy Nahiyesi'nin Yoran Köyü'nde yaşayan Rumların 19 Şubat 1919 tarihinde çıkarttıkları isyandır.¹⁵ Bölgede karışıklığa neden olan bu isyan, tam da

¹⁴ Çine Kazası vakıfları hakkında detaylı bilgi için bkz: (Yiğit, 2009: 75-91, 185-193). Bölge vakıfları ile ilgili detaylı bilgi için bkz: (Erdoğru-Değerli, 2020).

¹⁵ Söke'ye bağlı Akköy Nahiyesi'nin Yoran Köyü'nde -günümüzde Yenihisar- oturan Rumlar, köydeki jandarma karakolunu basarak burada bulunan az sayıdaki askeri kaçmak zorunda bırakmışlardır. Artık köyde karşılarında bir güç kalmamış olan Rumlar, köye yakın olan Kovala

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ın isteklerini savunduğu ve Yunan İşler Komisyonu'nun bu istekleri desteklemek adına yaptığı araştırmalara denk gelmekteydi. Bu konferansın hemen ardından da Amerika Başkanı T. Woodrow Wilson da bu konferansta Aydın'ın Yunanistan'a bırakılmasını savunmuş ve *Yunanları kendi yurtlarında, her şeyde hâkim yapabilmek için İzmir ve civarının, Yunanistan'la birleştirilmesini* talep etmiştir (Başaran, 2012: 259).

Heathcote Smith, 23 Şubat 1919 tarihinde yayımladığı raporunda Türklerin *yenildiklerini idrak edemediklerini* vurgulamıştır. Çünkü Türkler, Mustafa Kemal'in gönderdiği telgraftan da anlaşılacağı üzere¹⁶ yenildiklerini kabul etmemişler ve direnme amacı peşinde koşmuşlardı. İzmir işgali sonrasında 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey (Aker), Harbiye Nezareti'ne bir yazı göndermiş ve *durumun düzeltilmesi için Kuva-yı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağını* belirtmiştir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevad Paşa bu yazıyı inceleyerek teklifin çok önemli olduğunu belirtmiş ve *gereğinin yerine getirilmesi için acele edilmesi gerektiği* notunu düşmüştür (Başaran, 2012: 259).

Peki, bu Kuva-yı Milliye hareketi nedir? Batı Anadolu'daki ilk tohumları Çine'de atılan bu hareketin tam bir tanımı olmamakla birlikte Başaran şu genel tanımı yapmıştır:

Mondros Ateşkes sonrasında İstanbul'daki hükümetin gücünü yitirmesi, özellikle Damat Ferit Paşa hükümetinin Batı Anadolu'da olup bitenlere seyirci kalması, Anadolu'nun idarî, malî, sosyal sorunlarına ve işgalcilerin yarattıkları olumsuzluklara bir çözüm getirememesi sonucu yaşanan felaketlerin karşısında, Anadolu insanlarının aralarında güç birliği etmesi ile oluşan ve ilk kurşunla başlayıp, 23 Nisan 1920'de hukuksal bir nitelik kazanarak devam eden, daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran maddî ve manevî gücün adıdır (Başaran, 2006: 17).

Amerikalı yazar M. L. Smith Milli Mücadele'nin başlangıcını şu ifadelerle anlatmıştır:

Türkiye Kastamonu, Ankara ve Konya vilayetlerini içine alan, acınacak haldeki küçük bir Anadolu tahıl ambarına dönüştürülecekti (...) [Ancak] bu boyun eğmenin altında her an patlayabilecek ulusal nefret duyguları yatıyordu. Anadolu'nun denetlenmeyen iç bölgelerindeki saklı silahlar ortaya çıkarılacak ve yepyeni bir Türk Anka Kuşu savaşın külleri arasında doğup yükselecekti (Başaran, 2007: 125).

Aydın'ın Yunanlar tarafından işgalinin ardından 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne, tümenini Çine'ye çekeceğini bildirmiştir. Nezaret, demiryolundan uzak kalacağı için bu çekilmenin Denizli yönünde olmasını istemişse de İtalyan bölgesinde bulunmanın avantajlı olacağını düşünen Albay Şefik Bey tümenini Çine'ye çekmiştir. Çünkü İtalyan bölgesi olduğundan halkı Yunanlara karşı daha rahat örgütleyebileceğini (Başaran, 2006: 23), Yunan askerî birliklerini yan cepheden tehdit altına alabileceğini ve Menteşe

Limanı'nın gümrük memurunu ve karısını dövmüş, ellerini bağlayarak köy meydanında teşhir etmişlerdi. Jandarma karakolunda bulunan silahlara el koyan Rumlar, etrafa saldıracak şiddet sahalalarını genişletmişlerdi. Köyden kaçan erler nahiye merkezine giderek nahiye müdürüne olayı anlatmışlar, müdür -ki o sıra Söke'ye telefon olup olmadığı bilinmemektedir- kaymakamı haberdar etmiştir. Nahiye müdürünün bu isyanı bastırmaya yetecek kadar adamının olmaması sonucunda isyan büyümüş ve nahiyeye kadar ulaşmıştır. Ayrıca Rumlar pusuya düşürdükleri birkaç askeri de şehit etmişlerdi. Git gide büyüyen isyan ancak İzmir'deki 56. Tümen ve Aydın'daki 57. Tümen'den gelen askerler sayesinde bastırılabilmiştir (Gökbel, 1964: 28-30).

¹⁶ Mustafa Kemal'in Havza'da bulunduğu sırada, 3 Haziran 1919 tarihli bir yazışmada şu ifadeler kullanılmıştır: *İzmir, Manisa, Aydın'ın işgalinden heyecanlanan ve endişelenen halkın her tarafta milli bağımsızlığı kurtarmak gayesiyle yaptığı etkili gösteriler, yapılan müracaatlardan ve (...) bana gelen telgraflardan anlaşılıyor* (Başaran, 2012: 259).

Bölgesi'ndeki mühimmatın Çine'ye getirmenin daha kolay olacağını düşünmüştür (Aker, 1937: 3).¹⁷

Yunanların Nazilli'yi işgal etmeleri üzerine Çine halkı büyük bir endişeye kapılmıştı. Rum Papazı, Müftü Ahmet Zühtü Efendi'ye *Yunanların nasıl olsa Çine'ye geleceğini, davetle gelmeleri halinde bir zararları olmayacağını* söylemişti. Müftü Efendi, Papazla arasında geçen bu konuşmayı kasaba halkın anlatmış, bu durumu öğrenen Papaz, Yunanların gelmemesi halinde kendisini kötü bir sonuç beklediğini anlamış ve bazı Rumlarla gizlice Aydın'a kaçmıştı (Aker, 1937: 23; Başaran, 2006: 26).

Nazilli'nin işgali sonrasında halkın büyük bir kısmı iç kesimlere doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edilen yerlerden birisi olan Çine'ye, bu dönemde gelen insan sayısı 25 bini bulmuştur. Burada biriken insanlar, İstanbul Hükümeti'ne ve İtilaf Devletleri'ne durumlarını anlatabilirlerse işgalden kurtulacaklarını düşünmüşler ve üç kişilik bir heyeti İstanbul'a göndermişlerdir.¹⁸ Fakat bir sonuç elde edememişlerdi. Yunanların bu bölgeye doğru yaklaşımları, zaten tedirgin olan halkı iyice endişelendirmiş ve Çine'den Muğla'ya doğru bir göç hareketi başlatmıştır. (Güneş, G., 2007: 235).

Aydın'ın Yunanlar tarafından işgalinin ardından Menderes'in güneyine çekilmekte olan 175. Piyade Alayı Birinci Taburu ile Teğmen Şerafettin Bey, emrindeki makineli tüfek bölüğünü Çine'nin girişindeki Yanık Han'a, Teğmen Mahmut Bey komutasındaki topçu birlikleri de kasabanın güneyindeki kırlara yerleşmiştir (Gökbel, 1964: 142). Bu sırada Çine'ye çekilmiş bulunan Albay Şefik Bey ve tümeni, Yunanlara karşı hazırlıklar yapmaya başlamıştır.¹⁹ Ancak, bölge idarecilerinden ve jandarmadan destek alamayınca sözü dinlenen bir vaiz olan Aksekili'nin yanına giderek halka çağrıda bulunmasını ve Yunanlara karşı destek vermelerini istemişlerdir. Aksekili "hükümetin memuru" olmasını ileri sürerek olumsuz yanıt vermiş, bunun üzerine, Muğla bölgesinde sevilen, hitabeti güçlü ve vatansever bir din adamı olan Boz büyük Karyesi'nden Hatip Hacı Süleyman'ın çağrılması istenmiştir (Aker, 1937: 25-26).²⁰

Bölge idarecilerinden ve sözü dinlenen insanlarından istediği yardımı elde edemeyen Şefik Bey, halkın savaştan bıktığını ve kurulacak bir örgütlenmeye katılmayacaklarını anlamıştır. Özellikle zenginler ve tüccarlar ilk baştan beri direnişe katılmamışlardı. Bu yüzden bölgede yaygın olan efeliğin, çeteciliğin tekrar canlandırılmasına karar verilmiştir.²¹ Bu karar doğrultusunda Yağcılar Köyü'nde oturan Yörük Ali Efe ve Kılıoğlu Hüseyin Efe ile irtibat

¹⁷ Nitekim Yunanlar bile yıllar sonra yazdıkları tarih kitaplarında Çine ve çevresinin *Türk teşkilatının merkezi* olduğunu söyleyerek Çine'ye çekilmenin aslında ne kadar da doğru bir hareket olduğunu vurgulayacaklardır (Aker, 1937: 19).

¹⁸ İstanbul'a giden bu heyet şunlardır: Aydın Belediye Reisi Peştemalcizâde Reşat, Hilal-i Ahmar (Kızılay) Cemiyeti Reisi Gümülcinelî Hoca Esat (İleri) ve Reşat Bey'in kayınbiraderi Şemsettin Bey'dir (Gökbel, 1964: 303).

¹⁹ İtalyan komutan Bongiovanni'nin Kuva-yı Milliye için *bütün işgal bölgesinde bir galeyanın olduğu ve fanatik Türk milliyetçiliğinin merkezinin 57. Tümen olduğu* bilgisini vermesi, 57. Tümen'in önemini arttırmıştı (Elmacı, 2009: 47).

²⁰ Sıtkı Aydın, Cavit Aker'in anılarından aktardığına göre Hacı Süleyman Efendi'nin Çine'ye davet edilmesinde Albay Şefik Aker'in rolüne ait hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Milli Mücadele'ye karşı Çine halkı ve yöneticilerinin hiçbir şey yapmamaları sonucunda Muğla, bu duruma sessiz kal(a)mamış ve Hacı Süleyman Efendi'yi buraya göndererek halkı bilinçlendirmek ve hareketlendirmek istemiştir (Aydın, 1993: 90, dp. 52).

²¹ Efeler ve faaliyetleri için bkz: (Özkurt, 2019; Özdemir, 2021; Başaran, 2019).

kurulmuştu (Aker, 1937: 27-28).²² Gece yarısı köye gelip komutanlarla görüşen efeler, Şefik Bey'in kendilerine silah, cephane ve bomba temin edebileceğini, isteğinin ise demiryolu çevresindeki Yunan müfrezelerine baskınlar yapılması olduğunu söylemesinin ardından Efeler *bundan sonra tek işimiz Yunan ile uğraşmaktır* yanıtını vermişlerdir (Aker, 1937: 41; Başaran, 2006: 26-27).²³

Yörük Ali Efe önderliğinde kurulan Milli Mücadele'nin ilk teşkilatı 17 kişiden oluşmuş, gün geçtikçe de bu sayı çoğalmıştır. Teşkilat ilk başkan olarak oy birliğiyle Yörük Ali Efe'yi seçmiştir (Aydinel, 1993:89). Teşkilatın sayısı katılan gönüllülerle sayesinde günden güne artmıştır. Yörük Ali Efe'nin mektup göndererek çağrıda bulunması üzerine Mesutlulu Mestan Efe, Habib'in Ali, Ortakçılı İnce Mehmed Efe, Girit göçmeni olan Sökeli Cafer Efe, Danişmendli İsmail Efe, Sancakdarın Ali Efe, İsabeyli'den Ese Efe, Tekeli İsmail Efe ve Kara Durmuş Efe'lerde bu teşkilata katılmıştır (Özkurt, 2013: 68). Yörük Ali Efe'den mektup alanlardan birisi de Demirci Mehmet Efe'ydi. Efe mektubunda *efelik, zeybeklik*

²² Albay Şefik Aker, zeybeklik ve kökenlerini ve Anadolu'daki tarihsel gelişimini anlatmış, daha sonra zeybekliği üç ana başlığa ayırmıştır:

Birincisi: Hiç kimseye hatta hükümete boyun eğmemek maksadıyla eline, silahına, zekâsına güvenerek hâkim ve müstakil yaşamak için zeybekliği kabul edenler.

İkincisi: Elinden istemeyerek bir cinayet çıkması ve buna benzer bir cürüm işlemesi üzerine kanundan kaçmak maksadıyla zeybekliği kabul edenler.

Üçüncüsü: Sırf cinayet işlemek, hırsızlık, uğursuzluk etmek gibi sefil maksatlarla zeybek olup çıkanlar (Aker, 1937: 34).

Kitabın üçüncü cildinde ise zeybeklerden gördükleri yararları şu on maddede sıralamıştır:

1. *Ulusal Savaş için taraftar bulamıyorduk, bunlar [zeybekler] bize en önce el uzattılar ve ulus adına düşmana en önce silâh attılar.*

2. *Ulusal savaşa yanaşmayan nüfuzlu tabaka ve sınıfların isteyerek istemeyerek bu savaşa taraftar olmalarına müessir oldular.*

3. *Ulusal savaşın icap ettirdiği mal, can fedakârlıklarının umuma teşmilinde icra kuvvetini gösterdiler.*

4. *Siyasal muhalifleri susturmak, onların azı kuvvetlerini ezme işlerinde Kuva-yı Milliyeciliğin en ateşli taraftarı ve özü oldular.*

5. *Eskiden mal ve can emniyetini bunlar bozuyorlarken Kuva-yı Milliyeci olduktan sonra bu mesleklerini bıraktılar ve bırakmayanların aleyhinde alet itihaz edildiler.*

6. *Cephe gerisinde sahra jandarması hizmetini gördüler.*

7. *Umumi meydan savaşlarının gayri zamanlarda dahi müessir baskınlarla düşmanın gerilerini, muvasalalarını taciz ettiler.*

8. *İtalyan ve İngiliz cazibelerine yanaşmak isteyen gafiller aleyhinde bunlar korkuluk itihaz edildiler.*

9. *Askerî kıt'aları boşaltan kaçak efradının kıt'alarına iltihakında müessir oldular.*

10. *Bunlardan icra kuvveti görmüş olmaları, bilhassa şehir ve kasabalarda yaşayan halkın üst ve orta tabakalarına korkunç ve soğuk geldiğinden; bu tabakalardan ulusal savaşa yanaşmak istemeyenlerini ve ordu mensuplarına hakaret gözü ile bakanlarını terbiye etmiş ve o mensupların kadir ve kıymetlerini kendilerine tanıtmış ve hattâ bu gayr-ı kanunî kuvvetleri kaldıran Büyük Millet Meclisi Hükümetine o tabakaları şükranla bağlatmış oldular (Aker, 1937: 272-273).*

²³ Albay Şefik Aker, Yörük Ali Efe ve Killoğlu Hüseyin Efe'yi Milli Mücadele'ye ikna etmek için, bu direnişin haklılığını anlattığını, içlerindeki milli hassasiyetlerini Yunanlara karşı uyandırmak için tarihten olaylar anlattığını ve hatta İstanbul'dan emir aldığı şeklinde gerçek olmayan olaylardan bahsettiğini hatıralarında şu şekilde aktarmıştı: *Tavir ve hareketleriyle Türk kahramanlığını gösteren delikanlıların dini ve milli hassasiyetlerini, benliklerini, Yunanlar aleyhine tahrik için, daha doğrusu uyarmak için tarihi olaylardan bahsetmiş, (...) Milli Mücadele'nin lüzumu hakkında kendilerini anlayabilecekleri bir dille ikna etmiş ve hatta gerçeğe uymayan 'İstanbul'dan milleti ayaklandırmak için gizli emirler aldığımızı da' onların anlayabileceği bir ifadeyle üstü kapalı olarak belirtmişim. (...) Karadağ ve Plevne Muharebeleri'ndeki zeybeklerin menkıbelerini okudum. Savaş meydanlarında nam ve şöhrat kazanmalarını, bu nam ve şöhrati de destanlara, kitaplara geçirmeleri gerektiğine dair sözlerimin de etkili olduğuna şüphe yoktur. (Aker, 1937: 40-41).*

yapacak zaman geçti, Efeliği düşmana karşı gösterelim de memleket kurtulsun ifadeleriyle Demirci'yi birlik olmaya davet etmiştir. Demirci'nin de katılımıyla gönüllü sayısı bine ulaşmıştır (Bayar, 1997: 9).²⁴ Fakat aralarında tüccar veya büyük toprak sahibi insanlar bulunmuyordu. (Başaran, 2007: 129). Çine'den Muğla'ya kadar olan geniş alanda bulunan bütün Kuva-yı Milliye örgütleri ve çeteleri Yörük Ali Efe kumandanlığı altında birleşmiş ve Milli Aydın Alayı oluşturulmuştu (Türkeş, 2013: 28). Demirci Mehmet Efe ise bir müddet sonra Aydın Cephesi komutanlığını eline alarak bölgede hem halkın yararına hem de askerî bakımdan pek çok işler yapmıştır (Başaran, 2012: 260).

Tablo 1: Milli Mücadele'nin Kurulan İlk Teşkilatı (Gökbel, 1964: 151)

1	Yörük Ali Efe	10	Çine Jandarma Bölüğünden Terhis Edilen Ramazan Onbaşı
2	Kıllıoğlu Hüseyin Efe	11	Kıllıoğlu Hüseyin Efe'nin Adamlarından Kuruköylü Ahmet
3	Aksekili Hacı Abdurrahman oğlu Mehmet Efendi	12	Çine'nin Evciler Köyünden Sağırın İbrahim
4	Teğmen Zekâi (Kaur)	13	Çine'nin Yağcılar Köyünden Kör Ahmet
5	Asteğmen Necmi (Aydımalay)	14	Kıllıoğlu Hüseyin Efe'nin Adamlarında Yağcılarlı Çolak Koca Ahmet
6	57. Tümen Karargâh Subaylarından Yüzbaşı Ahmet Bey	15	Kozalaklı Mehmet
7	Devlet Demiryolları Memurlarından Giritli Memduh Bey	16	Yüzbaşı Ahmet Bey'in Emireri Suriyeli Bir Asker
8	Kütahyalı Recep Çavuş	17	İsmi Hatırlanamamıştır
9	Asaf Gökbel		

Yunanların Çine yönünde ilerlemelerinden dolayı İtalyanlar 5 Haziran'da dört makineli tüfek ve 200 kişilik bir piyade taburuyla Çine'ye girmişlerdir. Halkın isteğiyle geldiklerini söylediler de gerçek nedeni Yunanların Çine'ye doğru ilerleyişiydi (Aker, 1937: 29; Başaran, 2006: 26). İtalyanların Çine'ye askerle birlikte gelmelerinin üzerine Yörük Ali Efe ve çetesi yaptığı hazırlıkları hızlandırmış ve hemen Yunan mıntikasına doğru harekete geçmiştir (Gökbel, 1964: 147-148).

Çine, İtalyanlar için iki nedenden dolayı önemliydi. Birincisi, Yunan işgal bölgesinde yaşayanların İtalyan işgal bölgesini "güvenli bölge" olarak görmeleri ve kaçarak Çine'ye gelmeleri, ikincisi ise Kuva-yı Milliye birliklerinin merkezinin burası olmasıydı. Ayrıca

²⁴ Demirci Mehmet Efe, Malgaç Baskını'nın yapıldığı günlerde Bozdoğan Kasabası'nı basmış ve jandarmaları öldürerek bir zengin evini de yakmıştır. Yörük Ali bu olayı onaylamamış, okuma yazma bilmediği için Teğmen Zekâi Bey'e (Kaur) yazdırmış ve mührünü basmıştır. Bu olaydan bir hafta sonra Demirci, Karacasu Kasabası'nı basmıştır. Bunun üzerine Denizli Mutasarrıfı Faik Bey el altından haber ulaştırarak Milli Mücadele'ye katılmasını istemiş, eğer katılmazsa bizzat peşine düşeceğini ve onu dağlarda bir hafta bile yaşatmayacağını söylemiştir (Aydınel, 1993: 212).

İtalyanların işgal politikalarının yarı sömürgeleştirmek olup, bölgenin bütün ekonomik faaliyetlerinden yararlanmak amacı güttükleri için bölge halkına iyi davranılmış ve Kuva-yı Milliye'nin merkezine dokunmamışlardı (Çelebi, 2009: 56-57). Bu politika doğrultusunda İtalyanlar, Çine'ye girdiklerinde yaptıkları ilk iş bir sağlık ocağı açarak ilçedeki ve bölgedeki yaralıları, hastaları tedavi etmek olmuştur (Gökbel, 1964: 147).²⁵ Haydar Özge'nin anlattıklarına göre ise İtalyanların *bir sepet yumurta getiren Türk köylüsüne filinta tüfek hediye* etmişler (Uyguç, 2013: 41), Yunan işgal bölgesinden Çine'ye gelenler ekmeklerini dahi paylaşmışlardı (Çelebi, 2013: 164).

Yunanların Nazilli'den sonra Denizli tarafına ilerlemelerini engellemek isteyen Şefik Bey, Denizli'de bulunan topçu taburuna, Yunanları Menderes Nehri üzerindeki köprüden geçirmemeleri emrini vermiştir. Harbiye Nezareti Çine'deki tabura çektiği telgrafta Yunanlara karşı İtalyanların yardımlarından yararlanılabileceğini fakat dikkatli davranmaları gerektiğini belirtmiştir (Başaran, 2006: 28-29).

Tüm bu olaylar gerçekleşirken 12 Haziran 1919 tarihinde Çine'ye gelen Bakırköylü Mülazım Kadri ve Bozöyük Karyeli Hacı Süleyman Efendi, buradaki grupla birleşerek Çine Heyet-i Milliye'sini oluşturmuşlardı. Çine Heyet-i Milliyesi şu kişilerden oluşmaktadır.²⁶

Tablo 2: 12 Haziran 1919 tarihinde kurulan Çine Heyet-i Milliyesi (Başaran, 2006: 30)

Reis	Kadıköylü Mustafa Efendi
Aza	Hafız Hidayet Efendi (Belediye Reisi)
Aza	Hasan Efendi (Çaltılı Molla Hasan oğlu)
Aza	Emin Efendi (Dere[li]köy'den)
Aza	Molla Mehmed Efendi (Dereliköy'den)
Aza	Tabur Kâtibi Cemal Efendi (yerine Sami Efendizade Asaf Bey)
Veznedar	Ziraat Bank Muhasebe Kâtibi Edhem Efendi (yerine Sağlık Ahmed Efendi)
Katib	Ahmed Efendi (İhsan Efendi)

Çine Heyet-i Milliyesi'nin ilk kararı, cephede ölenler için mevlit okunması olmuştur. Daha sonra gönüllü toplamak ve firar eden askerlerin geri dönmeleri için çalışmalarda

²⁵ Celal Bayar, bu dönemde Çine'ye 25 bin kişinin Yunan zulmünden kaçarak geldiğini belirtmiştir. Şehirde göçmenler adına ihtiyar heyetlerinden 177 kişinin imzaladığı ve Çine Belediye Reisliği'nden onaylı mazbatayla birlikte Aydın Kızılay Başkanı Hoca Esat Efendi, Aydın Belediye Reisi Reşat Bey ve tercüman olarak da Şemsaddin Bey ile İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmışlar, ilk durakları Rodos Adası olmuştur. Bu adada İtalyan İşgal Kuvvetleri Umumi Kumandanı ve Rodos Genel Valisi Batsenoni ise görüşmüşlerdir. Hoca Esat Efendi'nin hatıralarında anlattığı kadarıyla, aralarında geçen diyalogda Batsenoni, işgal amaçlarını "bizim işgalimiz müttefiklerimizle siyasetimiz icabıdır. Halka yardımımız da insaniyet ve merhamet iktizasındandır. Biz istiklalimize kavuşmanızı ve sizinle münasebet kurmak, ticaret yapmak isteriz" sözleriyle açıklamıştır. Bu sözler de İtalyanların toprak kazanma amacıyla değil de ekonomik amaçlarla geldiğini göstermektedir (Bayar, 1997: 17-18).

²⁶ Asaf Gökbel, Çine Heyet-i Milliye'nin kuruluş tarihinin 13 Haziran olduğunu ve tablodaki kişiler haricinde Duyun-u Umumiye kontrol memuru Nuri Bey'in de bulunduğunu belirtmiştir (Gökbel, 1964: 181).

bulunmuşlardır. Gönüllülerin savaş alanlarına gönderilmesini sağlamışlar ve ailelerine yardımlar yapmışlardır (Başaran, 2006:30).

Yunanlar, Balyanbolulu bir zeybek grubunun Nazilli’de teslim olduklarını İzmir, Yunan ve Avrupa basınına fotoğraflarla yaymışlar ve Yörük Ali Efe’nin de teslim olacağı ifadesini kullanmışlardı. Yörük Ali Efe ise Donduran Köyü’ne giderken yolda rastladığı Sultanhisarlı Rumlarla birlikte nehri geçmiş ve onlardan teslim olacağını Yunan kuvvetlerine iletmelerini istemiştir. Bu haber üzerine Sultanhisar’da bir tören hazırlığı yapılmış ve yöreden tanınmış bir papaz bile çağrılmıştır (Aydın, 1993: 159; Başaran, 2006: 30). Yunanlar Yörük Ali Efe’nin teslim olacağını düşünürken o ve ekibi, 15-16 Haziran 1919 gecesi Sultanhisar’ın bir kilometre doğusunda, Yunanların elinde olan Malgaç Köprüsü’ne saldırı düzenleyerek, buradaki bütün Yunan birliğini öldürmüşlerdi. Aynı gece Teğmen Zekai, Malgaç Köprüsü’yle Atça arasındaki bir başka demiryolu köprüsünü, Asteğmen Nihat ise Karapınar çevresindeki bir başka demiryolu köprüsünü dinamitlerle tahrip etmiştir (Gökbel, 1964: 161-163; Başaran, 2006: 33).²⁷ Bu baskınları duyan bölgedeki diğer zeybek çeteleri ise böyle bir şereften mahrum kalmamak için Nazilli-Aydın arasında dolaşmaya başlamışlardı (Aker, 1937: 84).

Malgaç Baskını’nın ardından Türk kuvvetlerinin Nazilli’ye saldıracağı haberini alan Yunanlar, 19-20 Haziran’da Nazilli’den Aydın’a geri çekilmişlerdi (Aydın, 1993: 161; Başaran, 2006: 33). Bu çekiliş sırasında Yörük Ali’ye yardım ettiğini düşündükleri 20 kişiyi rehin almışlar, yol üstündeki pek çok Türk köylülerini ve rehineri öldürmüşlerdir. Yunanların çekilişinin ardından Yörük Ali Efe’ye, Nazilli’yi Demirci Mehmet Efe’nin kurtardığı ve “Yörük Ali tez gelsin” şeklinde haber saldırdığı bilgisi gelince şehre girmiştir. Karşılaştığı manzaradan Demirci’nin haberinin gerçek olmadığını anlamıştı. Nazilli’deki Rumlara karşı oluşan tepki sonucunda evleri “fakir ve cahiller” tarafından yağmalanmaya başlamıştır. Bu yağmaya Efe ve kızanları da katılmıştır (Aydın, 1993: 161-162). Akşama kadar süren bu yağma sonucunda kızanlarını tekrar toplayan efeler, Yunanları takip etmek üzere Nazilli’den ayrılmışlardı (Gökbel, 1964:171).

Nazilli’den çekilen Yunan birlikleri Aydın’a zor da olsa dönmüşlerdir. Fakat bölgedeki tüm Kuva-yı Milliye güçleri bir araya gelerek Aydın’ı Yunan işgalinden kurtarmak için harekete geçmişlerdi. Yeni kumandan olan General Nider, Venizelos’a çektiği telgrafta *tam bir Türk seferberliğinin* oluştuğunu, bu yüzden de bazı yerleri terk etmek zorunda kaldıklarını, yeterli askerî desteğin gelmemesi halinde Aydın’ın ve hatta İzmir’in de *tehdit altında* bulunduğunu bildirmiştir. Venizelos ise Nazilli’den çekilmelerine izin verdiğini, ama *Aydın’ın terk edilmemesini* vurgulamıştır (Aydın, 1993: 175-176).

Hem asker hem de Kuva-yı Milliye güçleri bir araya gelerek Aydın’ın kurtarmak için harekete geçmişlerdi. Şehri kuşatan Türk birliklerine karşı top kullanılmış, Türkler ise topu askerlerin kullanacağını, bu saldırı Kuva-yı Milliye tarafından yapıldığını belirtmişlerdir.

²⁷ Kendisi de bir asker olan Sıtkı Aydın, Malgaç Baskını’nın Kuva-yı Milliye en önemli sınavı olduğunu ve başarıyla sonuçlanmasının da bu harekâtın yapısına uygun olduğunu ifade etmiştir. Yörük Ali Efe ve müfrezesinin çok iyi bir Gerilla Savaşı özellikleri gösterdiğini, kayıtlara geçmemiş önemli taktikler uyguladıklarını ve Yörük Ali’nin teslim olacağını söyleyerek hedef şaşırtmasının da ustaca bir taktik olduğunu belirtmiştir. Fakat askerî açıdan düşünüldüğünde, gerekli ön hazırlıkların yapılmadığı, Malgaç Deresi’ne gelindiğinde hangi Yunan birliğine saldıracaklarına karar vermemiş olmaları, saldırı sonrası çekilecekleri ve toplanacakları yerleri belirlememiş olmaları ve saldırıyı gecenin karanlığını kullanarak kendilerine avantaj sağlayacak bir saati değil de sabah 6’da yapmalarını hem büyük bir cesaret hem de eksiklik olarak görmüştür. Tüm bunlara rağmen saldırının başarılı olması da diğer Kuva-yı Milliyelere güven vermiştir (Aydın, 1993: 158-159).

Eğer topları ateşlerlerse siyasî karışıklık da yaratacağını düşünmüşlerdi. Tüm olumsuzluklara rağmen hâlâ İstanbul Hükümeti'ni düşünüyorlardı. Bunun üzerine Albay Şefik Bey, Binbaşı Hacı Şükrü Bey'e "topçu ateşine emir verdim" diyerek top ateşinin başlayacağı haberini vermiş, fakat ikisinden birisinin isyan ederek İstanbul'a bildirmeleri gerektiğini söylemiştir. Böylece top atışlarını meşrulaştırmış olacaktı. Bunun üzerine Şükrü Bey, kendisinin isyan edeceğini söyleyerek gerekli yazıyı yazmış ve Kuva-yı Milliye saflarına geçerek Aydın Kuva-yı Milliye Komutanı olmuştur (Aker, 1937: 117-119).

30 Haziran'da Türk kuvvetleri bütün yönlerden şehre saldırmış ve Yunan birliklerini yok edememişlerse de şehirden atmayı başarmışlardır. Fakat şehir üç gün süren çatışma esnasında oldukça fazla zarar görmüş ve büyük bir kısmı yanmıştı. Şehre giren Kuva-yı Milliye ve askerî güçler verilen emirleri dinlememişler, kaçan Yunanların peşinden gitmektense şehri yağmalamaya başlamışlardı. Aydın Kuva-yı Milliye komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey bu yağma girişimini engellemeye çalışmışsa da tek başına bir sonuç elde edememiştir (Aydın, 1993:185-186).

Yunanlar ikinci kez Aydın'ı işgal için hazırlıklar yapmışlar ve Yunan Kolordu Komutanı General Nider, Aydın'ın işgal edilmesini ve *doğuda Köşk, güneyde ise Büyük Menderes nehrine kadar* ilerlenmesini emretmiştir. Türk güçleri ise yağma girişiminden sonra çekilmiş ve şehirde çok az bir güç bırakmıştı (Aydın, 1993: 195-196). 3 Temmuz günü harekete geçen Yunanlar şehre Germencik ve Nazilli-Beydağ taraflarından saldırmaya başlamıştır. Sökeli Ali Efe ve müfrezesi arazi koşullarını da kullanarak Nazilli-Beydağ bölgesindeki Yunan birliklerini engelleyerek geri çekilmek zorunda bırakmışlardı (Aker, 1937: 146-147). Yunanlar tekrar harekete geçerek şehri ele geçirmiş ve önlerinde durabilecek çok fazla güç olmadığı için Büyük Menderes Nehri'ne kadar ilerlemişler (Aydın, 1993: 198-200), bölgede bulunan on binlerce Türk, Nazilli ve Çine yönüne doğru kaçmaya başlamıştı (Haytoğlu, 2007: 188).

Yunanların Aydın'dan sonra iç kesimlere doğru ilerlemeleri sırasında karşılıklı çıkabilecek en büyük güç Albay Şefik Bey komutasındaki askerî birlikti. Şefik Bey elindeki güçle Yunanlara karşı direnemeyeceğini bildiği için, kendi deyimiyle "müdafaa ede ede" Çine'ye doğru çekilmeye karar vermiştir. Burada Çine yönünü seçmesinde büyük bir stratejik düşünce yatmaktaydı. Eğer Nazilli yönüne doğru çekilmeye başlasa Yunan birlikleri doğru bir saldırıyla Denizli'ye kadar işgal edebilirlerdi. Çine yönü ise her ne kadar ilçe için tehlikeli olsa da İtalyanlar ile Yunanlar arasındaki çatışmadan yararlanabilecekti (Aker, 1937: 129-130).

Albay Şefik Bey, Çine yönüne doğru çekilmiştir. Onları takip eden Yunan birlikleri, Büyük Menderes'in güneyine doğru ilerlemeleri İtalyanların çıkarlarına ters düşmüştü. Bu ilerleyişi öğrenen İtalyan komutan Aydın'a, Yunan komutanıyla görüşmeye gitmiş, Yunanların bu şekilde ilerlemeye devam etmelerinin İtalya çıkarlarına ters düşüğünü ve bu yüzden Yunan birliklerinin geri çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. 10 Temmuz günü bütün birlikleriyle Menderes'in kuzeyine çekilen Yunanlar, Köprübaşı'nda bir karakol kurarak geçişleri kontrol etmeye başlamışlardı. Böylece Menderes Nehri'nin güneyinde İtalyanlar, kuzeyinde ise Yunanların kontrolünde kalmıştır (Aker, 1937: 146).

Aydın ve çevresinde Köşk ve Bozdağ gibi yeni cephelerin açılmasıyla birlikte Kuva-yı Milliye güçleri yer değiştirerek bu cephelere yönelmiştir. Askerî birlikleri de etkileyen bu değişimler sonucunda Çine'de bulunan 57. Tümen ve karargâhı Nazilli'ye kaydırılmış ve Albay Şefik de Köşk'e geçerek bizzat bu cepheyi kontrol etmiştir (Aydın, 1993: 248).

Kuva-yı Milliye hareketine düzenli ordunun kurulmasıyla son verilmiştir. Düzenli ordu ilk defa 6 Ocak 1921 tarihinde, I. İnönü Muharebesi'nde kullanılmıştır. Bu Muharebe'den dört

gün önce, 2 Ocak 1921 tarihinde bir Kuva-yı Milliye lideri olan Çerkes Ethem'in Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne başkaldırdığına dair telgrafi Bakanlar Kurulu'nda okunmuştu. Bu başkaldırıdan sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin çıkardığı emirle Kuva-yı Milliye birlikleri kesin olarak kaldırılmıştır. Aydın ve çevresinde faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye birliklerinin kaldırılması ise daha erken bir tarihte, 15 Kasım 1920 tarihinde gerçekleşmiştir (Aydın, 1993: 68).

Kuva-yı Milliye birlikleri I. İnönü Muharebesi öncesinde kaldırılmış olsa da Kurtuluş Savaşı süresince, özellikle Yunan işgal bölgelerinde çeşitli baskınlar gerçekleştirmiş, ikmal yollarını keserek düşman ordularının ihtiyaçlarını karşılamalarına engel olmuşlardır. Tüm bu faaliyetlerini gerçekleştirirken düzenli ordu ile iletişimlerini kesmemişler, koordineli bir şekilde çalışmışlardır (Aydın, 1993: 69).

İtalyan Dışişleri Bakanı 1 Nisan 1922 tarihinde bir toplantı düzenlemiş, bu toplantıya Dışişleri Bakanı'nın haricinde Genelkurmay Başkanı General Vaccari, Dışişleri Bakanlığı Doğu İşler Müdürü Mario Lago, Visconti Venosta, Arlotta, Kont Pagliano, Şövalye Guariglia ve Şövalye Alberto Tuozi katılmıştır. Toplantıdan çıkan karar Osmanlı Devleti için olumlu bir karardır. Çünkü İtalya kuvvetleri Menderes Bölgesi'nden çekilme kararı almışlar ve başta Söke olmak üzere yavaş yavaş çekilmeye başlamışlardı (Çelebi, 2009: 61). Aydın Mutasarrıfı Halil Bey bu çekilmenin 25 Mart 1922 tarihinde Çine'den başlayarak bütün Menderes Bölgesi'nin boşaltıldığını ifade etmiş ve bunu da İtalyan komutan Yüzbaşı Serra'nın kendisini 18 Mart'ta ziyaret ederek İtalyan doktor ve birliğin, yazın sıtmanın görüldüğü Söke'ye çekileceğini söylemesine dayandırmıştır. Fakat bu tarihte tahliye hakkında bir karar alınmamıştı. Bu haber 6 Nisan'dan sonra tekrar yayılmaya başlamış, fakat İtalyanlar 11 Nisan'a kadar bu haberin yalan olduğunu savunmuşlardır. Aynı günün akşamı Albay Fusoni, İstihbarat Müdürü Fehmi Bey'e; TBMM Hükümeti'nin isteği üzerine on beş yirmi gün içinde çekileceklerini ve gerekli yerlere bildirilmesini söylemiştir. 14 Nisan tarihinde ise İtalya Dışişleri Bakanlığı, Roma'daki Atina ve Ankara temsilcilerine bu çekilmeyi resmî olarak bildirmiştir. Stefani Ajansı ise 19 Nisan'da İtalyanların çekilmeye başladığı haberini yayımlamıştır (Güneş, M., 2007: 43-45).

Yunanların önce İzmir'i, ardından Aydın ve çevresini işgal etmeleri ve bu sırada yaptıkları katliamların giderek artması İtilaf Devletleri'nin dikkatini çekmişti. Bu katliamların basına sızmasını engelleyememişler ve Batı kamuoyunda önemli bir konu haline gelmiştir. Bu katliamların kendi çıkarlarını zedeleyeceğini düşünen Batılı devletler ise bu olaya el atmış ve bir açıklığa kavuşturulmasını sağlamıştır. Yunan işgal komutanlığı ise iki beyanname yayımlayarak bu katliamların yapıldığını kabul etseler de yapanların Rumlar katliam olmadığını ısrarla savunmuşlardır. Yüksek Konsey Başkanı Clemenceau, Venizelos'tan katliam konusunda detaylı bir bilgi istemiş, Venizelos ise olayların yerinde incelenmesinin doğru olacağını düşünerek Başbakan Yardımcısı Repulis ve Albay Mazarakis'in de içinde bulunduğu bir heyet oluşturarak İzmir'e göndermiştir (Güneş, 2009: 109).

20-28 Mayıs 1919 tarihleri arasında İzmir'de inceleme yapan heyetin Venizelos'a sunduğu rapora göre ilk ateş Türkler tarafından açılmış ve karışıklık bu yüzden çıkmıştır. Fakat Venizelos bu katliamın basında daha fazla yayılmasını engellemek için heyet raporunun aksini belirten bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Yunan askerlerinin sorumluluklarını hafifletmek ve olayın görüldüğü kadar büyük bir olay olmadığını belirtmişse de bölgede işgallerin devam etmesi ve karışıklıkların artmasından dolayı basının önünü kesememiş ve müttefiklerinin de çıkarlarını zedelemiştir (Güneş, 2009: 110).

3 Ağustos 1919 tarihinde Uluslararası konsey tarafından yayımlanan bildiride Yunan işgal bölgesine iki heyet gönderilerek buradaki kargaşaya son verileceği ve zararların tespit

edileceği söylenmiştir. Bu olaydan sonra Aydın Vilayeti'nin sancaklarına haberler ulaştırılmış ve bütün zararlar, tecavüz, yaralama ve öldürme vakalarının şahitlerle birlikte sözlü ve yazılı olarak gelecek heyete sunulması istenmiştir (Güneş, 2009: 111, 120).

İlk önce İzmir'e gelen Heyet, buradaki çalışmalarını bitirerek 6 Eylül 1919 tarihinde önce Aydın, ardından Nazilli ve Çine'ye gitmek için hareket etmiştir. Albay Şefik Bey heyetin geleceği haberini alır almaz hemen çalışmalara başlamıştır. Yunanlardan kaçıp Çine'ye gelenlerden bir heyet kurmuş ve askerler görevlendirerek hem Yunanların hem de bölgedeki Rumların zulmüne uğramış kişileri ve verdikleri zararları zaman, mekân, şahit ve delilleriyle birlikte tespit etmiştir. Toplanan bütün bilgileri bir araya getirerek bir kitapçık hazırlanmış ve gelen heyete sunmuştur (Aker, 1937: 226).

11 Eylül 1919 tarihinde Çine'ye gelen komisyon belediye binasına alınmıştır.²⁸ Bölgenin en önemli tanığı olarak ilk önce Albay Şefik Bey'i dinlemişler, bu konuşma üç buçuk saat sürmüştür (Güneş, 2009: 125). Şefik Bey, bu süre zarfında sorulan soruların üç ana konu etrafında toplandığını belirtmiştir: 1) Aydın'daki bu katliamın sebebi Yunanlar mıdır, yoksa Türk askerinin bir oyunu mudur? 2) Aydın'ın işgali sırasında şehri terk eden halk neden geri dönmüyor? Yunanların yaptıklarından mı, yoksa Türklerin onları kovmasından mı çekiniyorlar? 3) Aydın'ın işgali sırasında şehirdeki Rumlar nereye gönderildi, akıbetleri ne oldu ve neden geri gelmediler? Tüm bu sorulara karşılık bütün olayları delilleriyle birlikte yanıtladığını belirten Şefik Bey, olayların ana noktalarını doğru fakat sebeplerini kendi bakış açısına uygun bir şekilde anlattığını da itiraf etmiştir. Fakat Yunanların aleyhine bir olay yudurup anlatmayı aklından bile geçirmedeğin özellikle vurgulamıştır.

Tablo 3: Çine'ye Gelen Tahkik Heyeti (Aker, 1937: 227)

O Günkü Reis	İngiliz Amirali Hek
Aza	Amerika Birleşik Hükümetleri namına Amiral Bristol
Aza	Fransa Hükümeti namına General Binozet
Aza	İtalya Hükümeti namına General Dalolyo

Heyet daha sonra Yörük Ali Efe ile görüşmüştür. Omzunda silahıyla heyetin karşısına gelen Yörük Ali, Yunanların yaptıkları bütün zulümleri anlatmış, buna rağmen Aydın'daki Hristiyanları koruduğunu ve 70 kişiyle Yunanlar yendiklerini, o anki mevcut kişi sayısıyla Yunanları Aydın'dan çok kolay bir şekilde atacaklarını ama *büyük devletlerin adaletini emniyetle bekledikleri* için tahkikat sonuna kadar bir şey yapmayacaklarını söylemiştir. Yörük Ali'den sonra diğer Kuva-yı Milliyecilerle görüşen heyet, onların bölgelerini savundukları sonucuna varmış, bölgede yaşayan Rumların da söylenenin aksine zulüm görmeden, rahat bir hayat sürdüklerini tespit etmiştir (Güneş, 2009: 127).

Çine'deki görüşmelerini bitiren heyet Nazilli'ye doğru yola çıkmış. Zor koşullar altında 12 Eylül'de Nazilli'ye varan Heyet'e yol boyunca Albay Şefik Bey de eşlik etmiştir (Güneş, 2009: 129).

²⁸ Albay Şefik Bey 10 Eylül'de geldiklerini söylemektedir (Aker, 1937:227).

4.Sonuç

Çine, idarî olarak Aydın, Menteşe ve Sığla sancakları arasında çok sık yer değiştirmiş olsa da Menteşe Sancağı'nın Büyük Menderes'e açılan kapısı niteliğindedir. 1881 yılına kadar küçük bir nahiye olarak bölgede varlığını sürdüren Çine, bu tarihten itibaren kaza statüsünü kazanmıştır. Aynı yıl belediye teşkilatının oluşturulmasıyla birlikte şehir büyümeye başlamıştır. Nüfus popülasyonu oldukça çeşitli olmasının yanı sıra sürekli bir nüfus artışı da yaşamıştır. Bu artışların iki önemli nedeni vardır. Birincisi bölgedeki tekke ve zaviyelerin çokluğudur. Bir ahî merkezi olan Çine, tekke ve zaviyeler sayesinde önemli bir eğitim yuvası haline de gelmiştir. Bu sayede eğitim almak için bölgeye çok farklı coğrafyadan insanlar gelmiştir. Nüfusun artmasının diğer nedeni de bölgeye yapılan zorunlu göçlerdir. 93 Harbi sonrasında Balkanlar'dan Çine'ye önemli bir göç dalgası gerçekleşmiştir. Savaş kaynaklı yaşanan bu zorunlu göç Çine'nin daha da büyümesini sağlamıştır. Kazada artan nüfustan dolayı Hamidabad ve Şevketiye gibi yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur.

Çine, Aydın ve Menteşe bölgeleri arasındaki konumundan dolayı Cumhuriyet'e giden süreçte de önemini korumuştur. Yunanların İzmir'e ayak basmaları ve ardından Aydın'a ilerlemeleri bölgede bir panik havası yaratmıştır. Bu dönemde Büyük Menderes'in güneyinde ise bir İtalyan işgali söz konusuydu. Ancak İtalyanlar Yunanların tam tersine, bölge halkına karşı daha ılımlı yaklaşmışlardır. Seyyar hastaneler kurmuşlar, halka ilaçlar vermiş, ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Onların amacı geçici bir süreliğine değil, daha uzun süre bölgede kalarak yer altı zenginliklerinden de yararlanmaktır. Böylelikle İtalyanlara yeni iş imkânları da oluşturacaklardır. Bu yüzden halkın karşısında değil, yanında durduklarını gösteren bir politika izlemişlerdir.

Milli Mücadele'nin başladığı bu dönemde İtalyanların politikaları Türk komutanlar tarafından oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Yunanlar Aydın'dan sonra güneye ve Nazilli tarafına doğru ilerlediklerinde, karşı koymakta zorlanan Türk müfrezeleri güvenli bölge olarak gördükleri güneye doğru, Çine'ye çekilmişlerdir. İtalyan kontrolünde olan Çine, Yunanların ilerleyemeyeceği bir bölgedir. Çünkü buraya gelmeleri durumunda İtalyanların çıkarlarına ters düşecek ve iki devlet arasında sorun yaşanacaktır. Yunanlar, İtalyanları karşılıklarına alma riskini göze alamamışlardır. Türk komutanlar da bu durumu çok iyi bildikleri için her zaman İtalyan bölgesini kendi çıkarları için kullanmışlardır.

Yunan ilerleyişi karşısında durmakta zorlanarak güneye çekilen komutanların başında Albay Şefik Aker bulunuyordu. Aker, Çine'ye çekilmenin güvenli olduğu sonucuna varmış, buraya gelerek yeni planlar yapmak istemiştir. Ancak demiryolundan uzaklaşılacağı düşüncesiyle karşı çıkılmıştır. Fakat Aker, demiryoluna yakın olmak için Nazilli'ye çekilmeleri halinde Yunanların Denizli'ye kadar ilerleyeceklerinin düşünmüştür. Bu yüzden emri altındaki askerleri Çine'ye çekmiştir. Bu hareketinin ne kadar doğru olduğunu Yunanların Nazilli'yi işgal ettiklerinde bir kez daha görebiliriz. Çünkü Nazilli halkı Yunanlardan kurtulmak için büyük oranda Çine'ye göç etmiştir.

Çine'de Yörük Ali ve Kılıoğlu efeler ile görüşen Aker, Yunanlara karşı direniş sahasını genişletmek istemiştir. Aralarında daha sonradan Demirci'nin de katılımıyla büyük bir direniş hareketi başlamıştır. Çine'de yapılan görüşmeler sonucunda Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'nin ilk tohumları burada atılmış ve Çine Kuva-yı Milliye'nin merkezi olmuştur.

Aydın'ın Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından ağustos ayında uluslararası azaların bulunduğu bir komisyon kurulmuş ve bölgeye gönderilmiştir. Eylül ayında Aydın'a gelen heyet oradan Çine'ye hareket etmiş, Albay Şefik Aker ve Yörük Ali Efe ile Çine Belediye Binası'nda görüşmeler yapmış, Yunanların bölgede yaptıkları tahribatı araştırmışlardır. Böylelikle küçük bir Osmanlı şehri olarak olan Çine, zaman içerisinde gelişmiş,

Cumhuriyet'e giden süreçte Kuva-yı Milliye'nin ilk kıvılcımını parladığı önemli bir yer haline gelmiştir.

Kaynakça

- Akbulut, O. N. (2008). *Evlîye Çelebiye Göre Güneybatı Anadolu (Aydın, Denizli, Muğla)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Muğla.
- Aker, M. Ş. (1937). "İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali". *105 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı*, Y. 11, S. 46 (1 Haziran 1937), Askerî İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Akın, H. (1968). *Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Avcı, U. (2017). *XIX. Yüzyılda Çine Kazası'nın Demografik Yapısı*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Aydinel, S. (1993). *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Barkan, Ö. L. (2020). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler". *İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri [Nüfus ve İskân Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar]*, Haz. Yahya Kemal Taştan, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 147-337.
- Başaran, M. (2012). "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ve Aydın Kuva-yı Milliyesi, Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün Aydın'a İlişkin Yazışmaları (Nutuk, Söylev ve Demeçler Kapsamında)". *Tarihsel Süreçte Aydın*, Ed. Günver Güneş, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 257-276.
- Başaran, M. (2019). "Kuva-yı Milliye'de İki Efe (Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe)". *Batı Anadolu Eşkıyalık Tarihi*, Ed. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, Ali Özçelik, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 263-276.
- Başaran, M. (2007). "Millî Mücadele'de Sivil Temelli Direniş Çine Heyet-i Milliyesi". *Millî Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Mehmet Başaran, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 125-135.
- Başaran, M. (2006). *Millî Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)*. Mor Ajans, İstanbul.
- Başaran, M., Sarıbey Haykırın, A. ve Özçelik, A. (2018). *Atçalı Kel Mehmed Efe, Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Zeybeklik*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*. C. 7, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdarî Taksimatı*. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Budak, L. (2018). *XIX. Yüzyıl Ortalarında Çine Kazası*. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın.
- Çelebi, M. (2013). "Menteşe Sancağında İtalyanlar". *Millî Mücadele'de Mentеше Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Pia Yayınları, İstanbul, 147-175.
- Çelebi, M. (2009). "Millî Mücadele'de Çine'de İtalyanlar". *Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve "Kurtuluş Savaşı ve Çine" Panelleri*, Ed. Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Çine Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 53-63.

- Elmacı, M. E. (2009). "57. Tümen'in Çine'ye Çekilmesi Kararı ve Sonraki Olaylar". *Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve "Kurtuluş Savaşı ve Çine" Panelleri*, Ed. Günver Güneş, Çine Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 39-49.
- Emecen, F. (1991). "Aydın". C. 4, *DİA*, İstanbul, 235-237.
- Emecen, F. (2003). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. A. ve Değerli, A. (2020). *Balat ve Çine Vakıfları*. Palet Yayınları, Konya.
- Eroğlu, Z. (2011). *Muğla Tarihi*. Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla.
- Ertay, M. Y. ve Kılıçaslan, H. (2017). "Rodos'un Fetih Günlüğü Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Rûznâmesi". *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 12, S. 1, 1-36.
- Gökbel, A. (1964). *Milli Mücadelede Aydın*. Coşkun Matbaası, Aydın.
- Gökbel, A. ve Şölen, H. (1936). *Aydın İli Tarihi*, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul.
- Güneş, G. (2009). "Yunan İşgali'nin Yarattığı Sorunları İncelemek Amacıyla Uluslar Arası Tahkik Heyeti'nin Aydın Sancağı'na Gelişi ve Faaliyetleri". *Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve "Kurtuluş Savaşı ve Çine" Panelleri*, Ed. Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Çine Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 85-135.
- Güneş, G. (2007). "Yunanistan'ın Aydın'ı İşgali ve İşgalin Bölgede Yarattığı Tahribat". *Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Mehmet Başaran, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın 2007, 207-257.
- Güneş, M. (2007). "Milli Mücadele'de Koçarlı". *Milli Mücadelede Menderesin Öte Yakası Koçarlı Cephesi ve Önderleri*, Ed. Mehmet Başaran, Üç-er Ofset, İstanbul, 35-49.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. C. I-V, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Baskı*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Haykıran, K. R. (2019a). *Aydınoğulları Tarihi Üzerine Yazılar*. Kriter Yayınları, İstanbul.
- Haykıran, K. R. (2019b). "Aydın'da Bir Ahîlik Merkezi Olarak Eski Çine ve Ahmed Gazi Külliyesi". *YeniFikir*, Y. 10, S. 22 (Temmuz), 45-54.
- Haytoğlu, E. (2007). "Milli Mücadele'de Denizli'nin Aydın Kuva-yı Milliyesi ile İlişkiler". *Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Mehmet Başaran, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 177-205.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu, 1830-1914*. Çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARAL, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- METE, M. (2004). "Menteşe". C. 29, *DİA*, Ankara, 150-152.
- Önen, N. ve Reyhan, C. (2011). *Mülkten Ülkeye, Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, A. U. (2021). *Demirci Mehmet Efe ve Denizli Faciası Hakkında Bir Tartışma*. Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.

- Özkurt, F. (2013). “Yörük Ali Efe’nin Muğla’daki Faaliyetleri”. *Milli Mücadele’de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Pia Yayınları, İstanbul, 55-85.
- Özkurt, F. (2019). *Yörük Ali Efe, Milli Mücadele’nin Gizli Kahramanı*. Kronik Yayınları, İstanbul.
- Pullukcuoğlu Yapucu, O. (2007). *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ressamoğlu, E. L. (1952). *Ege Rehberi Aydın İli*. İhsan Gümüştayak Matbaası, İzmir.
- Türkeş, Ü. (2013). “Milli Aydın Alayı ve Yörük Ali Efe”. *Milli Mücadele’de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Pia Yayınları, İstanbul, 23-34.
- Uluçay, M. Ç. (1944). *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*. C.H.P. Manisa Halevi Yayınları, İstanbul.
- Uyguç, A. A. (2013). “Kurtuluş Savaşı ve Çine-Muğla İlişkileri”. *Milli Mücadele’de Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Ed. Günver Güneş, Pia Yayınları, İstanbul, 35-54.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C. 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Witteck, P. (1986). *Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Yiğit, A. (2009). *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338 Numaralı Mufassal Evkâf Defteri H. 970/M. 1562)*. Barış Platin Kitabevi, Ankara.